

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 316.48:32.019.5
ОНР

ЗОРАН ЈЕВТОВИЋ

Факултет за културу и медије

Београд

СРЂАН МИЛАШИНОВИЋ

Криминалистичко-полицијска академија

Београд

ДРУШТВЕНИ КОНФЛИКТИ И МЕДИЈСКА КОНСТРУКЦИЈА

Сажетак: Процеси слабљења институција и раст важности индивидуализма, у доминантну друштвену теорију на раскршћу миленијума уводе редизајнирани модел друштвених конфликта и медијских слика као репродукције и пропаганде преовлађујућих наратива. Демократска власт постаје принуђена да постојеће друштвене структуре одржава тако што конструкцијом догађаја управља јавним мњењем. Евокацијом медијских спектакла учесници политичког живота се поларизују, док проблематичне ситуације постају полигони за политичко маневрисање. Производња конфликтних догађаја и ширење вести о њима, често помирено са наметнутим ставовима и сликама непомирљивим са социјалним окружењем, све више обликују ставове јавности. Политичке и државне акције не иницирају промену система, који користећи медијске ресурсе чини све како би сачувао постојећи статус. Тако настаје меки тоталитаризам, утемељен у семантичком преображавању стварности, медијском убеђивању и друштвеном притиску. Плебисцитарна демократија жељна моћи, злоупотребом технолошких средстава, софистицираним методама и техникама медијског деловања постаје антидемократија. Тада настаје партократија као анахрон вид одумирања грађанског друштва, док се на обрисима хоризонта назире премоделоване форме хладног рата. Ниједан друштвени конфликт не почиње тамо где је претходни за-

вршен, чиме политички процеси добијају на динамичности и напетости, са понекад, непредвидивим последицама.

Кључне речи: друштвени конфликти, масмедији, стереотипи, ксенофобија, јавна сфера, криза демократије.

Крај XX и почетак XXI века обележавају драматичне промене унутар глобалног друштва, најављујући катастрофичне сценарије као последице еколошких криза, пренасељености, шокантног раста цена нафте, информатичке плиме, политичких борби и геоекономских гибања која мењају планетарни шар. У центру научних истраживања све више је управљање глобалним друштвеним променама, при чему се силе моћи упрежу у кочије транснационалних корпорација које преузимају невидљиве дизгине управљања. Политички живот све више се одвија под теретом низа политичких борби, камуфлираних политиком сукобљавања,¹ за коју је необично важна логистичка припрема и стратешка подршка медија. Тако се под налетима заводљивих екранских слика, штампаних садржаја и дигитализованих симбола, прикрива алтернативни механизам интересних група које политичке оријентире формулишу према својим циљевима. Отуда телевизија, радио, штампа и метамедији све више замењују парламентарне дебате, док се вође и елите грађанима обраћају посредством конференција за штампу и сличних псевдодогађаја. Ратови речима претходе говору оружја, док конфликти постају симулирани покривачи дипломатских (не)успеха!

Стабилност система све више је у директној зависности од модела комуникације, док социјабилне везе подрхтавају под теретом модерних метамедијских дискурса, који каналисани и селектовани постају мегафони владајућих елита. Диригована јавност опијена вишеструко филтрираним информацијама² споро уочава како јој истина све више нестаје из видокруга, док се критичке анализе и истраживачки жар потискују или игноришу. Лаж и симулација, драматичност и (не)одговорност доминирају тржиштем вести обликујући перцепцију глобалног друштва, чију политичку реалност креирају догађаји које медији приказују, прећуткују, али и активно дизајнирају. Друштвени конфликти све више се одвијају под прикривеним надзором државе и доминантних међународ-

них арканских центара, који под плаштом слободног тржишта маскирају интересе повлашћених група. Нарасле структуре моћи диктирају конфликтну парадигму, провоцирајући сукобе како би сачували повластице и привилегије које су у међувремену приграбили. Хијерархија власти и права отвара промене и у међународном поретку, како економском тако и политичком, производећи драматичне последице видљиве у свим осталим секторима друштва. Тоталитарне и ауторитарне акције лако се могу правдати „вишим интересима”, медијском перцепцијом новоустановљених вредности, вулгарним интерпретацијама супротстављених идеја и програма. Пропагандни дискурс царује јавним просторима, при чему је заблуда да снага јавне речи зависи од професионалности комуникатора. Привиди се усмеравају обликујући мешавину нових вредности са другим циљевима, нормама, правима, сврхама у формирању индивидуалних, али и колективних ставова. Бројни агенси јавног мњења камуфлирани у рухо чувара људских права, снагом идеолошких институција, нових технологија и трасираних порука крче пут ка умовима и срцима све бројнијег стада, које заведено богатством пашњака не примећује да је природне (здраве) траве све мање! Идеолошке окове заменили су комуникациони ланци, при чему производња пристанка постаје центар битака за владањем. Уместо мишићима као некада, влада се умовима, при чему су масмедији најефикаснији у масовној дистрибуцији новопроизведених идеја, вредности, програма...

Друштвени сукоби су чињеница живота свих историји познатих цивилизација, али данас попримају медијатизоване облике, прилагођене политичким сценаријима. Они су последица антагонистичких односа између појединаца, група, народа и култура. Платон је сукобе и рат као њихов најекстремнији вид сматрао „природним стањем народа”, а Аристотел „природним начином стицања имовине”. На тим поставкама касније су се градиле бројне теорије о пореклу, природи и смислу конфликта којим су они посматрани као природна или неизбежна друштвена појава. Насупрот антрополошким, генетичким и другим тумачењима, многи филозофи (Кант, Монтескје, Волтер), сматрали су да се сукоби и ратови могу избећи а да их здрав разум може спречити. Међутим, веровања хуманиста и просветитеља показала су се нереалним. До изражаја су дошле, а у многим аспектима и потврђене теорије

Хобса, Лајбница, Макијавелија, Ничеа и њихових следбеника. У модерном друштву човек је човеку вук, док пропагандним креирањем митова, стереотипа и предрасуда читаве народе и културе можемо колективно демонизовати. Четврта сила, оличена у медијској моћи, маршира глобусом проповедајући комуникациони империјализам који чудесном снагом управља друштвеним конфликтима, истичући их или повлачећи са јавне сцене. Ако су оружја и друштвени конфликти током цивилизације споразумно еволуирали, данас се губе границе видљивог и невидљивог, присутног и одсутног, персоналног и масовног. За разлику од неименованог војводе од Велингтона, којем је живот по сопственом признању протекао у „погађању шта се налази с оне стране брда”,³ данашњи цртачи светских мапа деценијама унапред брижљиво пројектују кризна жаришта, усредсређујући се управо на управљање симулираним простором који је глобалан, али и нестабилан, па су информационе слике најконцентрисанији вид симулирања. Конфликти су у глобалном друштву најunosнији бизнис, али мало људи то признаје, учаурено у опну лажног хуманизма, опијено испразном реториком самољубља и нарцисоидности.

Уосталом, пуно је разлога да се каже како је минули век као ни један до тада био период насиља и страха, ратова, сукоба и „мега –смрти”. Отуда данас до пуног изражаја долазе речи Кропоткина од пре сто година „да је рат нормално стање за Европу и савремени свет.” Наиме, двадесети век обележили су на стотине локалних, регионалних и три велика светска рата, два оружана и један „хладни”, и на стотине војних интервенција.⁴ Како наводе истраживачи „у последњих 50 година на светском нивоу било је само 17 дана мира”⁵. У истом том веку „процена 'количине' страдања од 187 милиона (Бжежински, 1993), показује да она износи више од десетине становника целог света у 1900 години.”⁶ Изгледа да и прелазак у XXI век није донео битне измене у односу на претходно историјско раздобље јер конфликтни потенцијал у виду војне моћи данас више него икада чини потенцијалну величину, мерило моћи и глобалну претњу. То отуда што нагомила на сила и моћ не може остати пасивна. Она се мора показивати и доказивати у својој жудњи за још више моћи и тежњи за сфером утицаја, профитом, тржиштем и сировинама.⁷ У глобалној заједници пријатељства могу склапати само себи равни, па отуда наз-

наке нове планетарне трке САД, Кине, Русије, Индије и Европе, како би заузимањем стратешких позиција обезбедиле привилегије у даљим расподелама глобалног утицаја.

Но, трагична искустава два светска рата и нарастање критичке и хуманистичке свести о апокалиптичким димензијама и могућностима савремених ратова и сукоба учинили су да разрешавање и окончање сукоба постане током педесетих година XX века, предметом бројних истраживања у оквирима различитих наука и научних дисциплина. У том циљу основано је више истраживачких института, а међу којима је први и најзначајнији Центар за истраживање проблема разрешавања сукоба (*Center for Research on Conflict Resolution*), формиран 1959. године у оквиру Мичигенског универзитета. Питање разрешавања сукоба постало је саставни део и посебног истраживачког правца под називом Истраживање мира (*Peace research*), који је 1950-их година окупљао најеминентније научнике из целог света.⁸

Непредвиђеност и ескалација различитих облика друштвених конфликта (од ратних до класних и расних) након окончања блоковске поделе света почетком деведесетих година прошлог века, како у земљама у транзицији тако и у земљама трећег и четвртог света, определила је хуманистички настројену јавност на другачији приступ у изучавању и разрешавању унутар друштвених и међународних сукоба. Поред низа националних и међународних научних института дошло је до снажног развоја непрофитног сектора који се на различитим нивоима општости и специјализованости почео занимати за проблеме истраживања мира и разрешавања сукоба свих типова, од међународних, етничких и верских до пословних и породичних.⁹

Значајно је то што се истраживање мира и друштвених сукоба све до деведесетих година XX века, заснивало на класичним међународним конфликтним ситуацијама, као и на општој фиксацији глобалног сукоба ондашњих супер-сила и војних блокова. Тај приступ се показао недовољно адекватним јер је пренаглашавао политичко-идеолошке аспекте, док су економски, еколошки и културни фактори били у потпуности занемарени. Унутрашњи узроци конфликта као и вирулентна природа етничко-културних фактора били су систематски запостављани. Конфликти „ниског

интензитета” су, такође били занемаривани, јер су посматрани кроз оптику претпостављеног „конфликта високог интензитета између Истока и Запада”. У стварности међутим, ови тзв. мали конфликти су однели милионе жртава, далеко више од међурегионалних и међународних конфликта за које се претпостављало да ће уследити. То је навело истраживаче да у резимирању историје минулог века на песимистички начин кажу: „Током XX века више људи је побијено или људском одлуком допуштено да умре, него икада у историји...Већ се завршио глобалним нередом чија је природа била нејасна, и без видљивог механизма било за окончање тог нерета, било да се он држи под контролом”¹⁰.

Измењени глобални контекст на политичку сцену уводи и нове, утицајне играче који испољавајући медијску моћ и информациону хегемонију нуде модификоване облике пропагандног утицаја. Стварни свет, догађаји, личности и појаве замењују се медијским сликама, стереотипима, спектаклима, идолима и сензацијама, стварајући културолошки нову парадигму којом се заводи глобални аудиторијум. Државни утицај и идеолошки системи доводе се у дијалектичку зависност од конструисања и деконструисања друштвених проблема, при чему произвођачи идеолошких конструката, моралних дилема, културолошких образаца, симбола добра и зла, теоријом агенде опредељују стил и теме политичких расправа. Друштвена опседнутост сликом, а не конкретним проблемима, води ка чвршћој повезаности власти и медија, као и реконцептуализацији јавног простора у којем спиновање јавности уздиже друштвене конфликте на значајно виши ниво. Спољњи свет се претвара у унутарњи, информација се дематеријализује, слика ширином елиминише дубину, док аудиторијум психичку стварност доживљава хранећи се наметнутим сећањима и симболима. Поента је у популарности таблоидизованих медијских програма, који су много више у додиру са обичним људима, него што су то интелектуалци с њиховим слабо читаним часописима и зборницима. Још у деветнаестом веку, амерички медијски магнат Џозеф Пулицер, сложени однос друштва и јавности објаснио је једноставном реченицом: „Наша република и њена штампа биће у успону или ће пасти заједно. Цинична, плаћеничка, демагошка штампа створиће с временом народ као своју базу”.¹¹

2. Изградња мира, институционализација и разрешавање конфликта

Када је реч о цивилизовању, институционализацији и разрешавању друштвених конфликта, потребно је истаћи да су то феномени модерних друштава, и методи којима се ограничава оштрина и интензитет унутаргрупних и међугрупних сукоба. Медији су, при томе, у центру јавног простора структурално дефинишући проблем, нудећи решења или прећуткујући њихово постојање, чиме показују нову врсту моћи. Доктори ткања мишљења користе арсенал стратешких, оперативних и тактичких метода и техника, са циљем таласања јавног резоновања. Масовна друштва имају у својој структури превише пропагандне порозности, информацијске експлозивности, али и комуникационе изгладнености. Алвин Тофлер то метафорично види као „отворена неба и отворене умове”,¹² циљајући на космос претпран извиђачким сателитима способним да „виде” кутију шибица, али не и да спрече пренос информација које ефикасно освајају свест противника.

Потискивање и уклањање насиља из процеса превладавања и разрешавања конфликта, означава се као цивилизовање конфликта. Ненасилно, односно цивилизовано разрешавање могуће је уколико се супротстављене стране споразумеју око одређених правила, што резултира каналисањем конфликта и спречавањем његовог интензитета. Ривалитети моћи су у истраживању мира занимљиви зато што из њих може произаћи насиље, у најгорем случају ратови, а међусобна зависност је занимљива зато што може спречити настанак ривалитета моћи. Што је израженија међусобна зависност, то је већа вероватноћа да се потисну ривалитети и да се оствари мирно превладавање интересних конфликта. Садржај процеса цивилизовања је претворити ривалитете моћи у ненасилно и мирно регулисање конфликта. Тиме се моћ не елиминише, него ограничава. Масмедији се тада користе за објашњавање контекста и догађаја, задовољавајући елементарни степен обавештености јавности, пазећи да не прекораче границе иза којих су увек будни чувари капија. Сукоб мишљења је неопходан како би се демонстрирала демократичност заједнице, при

чему ослањање на слике и спектакл указује на артерије инфотока. То је процес трансформације конфликта, који неосетно мења рухо, омогућавајући елитама невидљиво одбацавање баласта прошлости..

Развијање јаког и легитимног монопола државе над силом довело је до деприватизације насиља и талиона, а међусобна повезаност, која је дошла до изражаја под конкурентским условима живљења, учинила је да рационално економско деловање постане императив. Обе ове појаве утицале су на политичке процесе који су постали умеренији. Након тога, монополизирање политичке и економске моћи, с временом су захтевале демократско партиципације широког слоја становништва. Тако се корак по корак унутар вековних друштвено-политичких конфликта развила правна држава. У таквој држави конфликти се, по правилу, регулишу на институционалној основи.¹³

Под институционализацијом друштвених сукоба подразумевамо поштовање одређених правила и начела усмерених на мирно разрешавање конфликта. Међутим, неспорна је чињеница да се друштвени сукоби ни у једном друштву не могу до краја и у потпуности институционализовати, јер у конфликтима постоји низ фактора који су непредвидиви и непоновљиви, и не могу се унапред регулисати никаквим општим правилима, начелима, или нормама.

Питање разрешавања сукоба је веома сложено, чему доприноси не само комплексност друштвених конфликта, већ и појмовно-терминолошке разлике и нејасноће у њиховом истраживању. У том смислу поједини аутори дају различита прецизирања појма разрешавања сукоба. Тако К. Боулдинг квалификује разрешавање сукоба (*resolution of conflict*), као подкатегорију окончања сукоба (*termination of conflict*),¹⁴ док Ј. Буртон, разликује разрешавање од решавања сукоба (*settlement of conflict*). Оснивач мировних студија и структуралистичког приступа у изучавању конфликта (негативни мир) и мира, Ј. Галтунг¹⁵ истиче разлику између решења (*solution*), као стања у коме је превазиђен сукоб и његовог разрешавања (*resolution*), као процеса који води том стању.

Постојеће аналитичко-концептуалне шеме процеса разрешавања сукоба су бројне и у зависности од теоријско-методо-

лошког приступа аутора веома различите. К. Боулдинг у својој *Општој теорији* разликује три основна метода којима се окончавају сукоби: *први*, избегавање (удаљавањем и избегавањем додира), односно одржавање дистанце међу конфликтним групама; *други*, освајање (тј. ликвидација супротне стране); и *трећи*, процедурални пут разрешавања сукоба који се примењује када претходна два не дају резултате. Процедурални метод се може реализовати, према мишљењу овог аутора, у три вида:

- 1) измирење односно усаглашавање;
- 2) компромис, односно нагодба,
- 3) судска пресуда.

Овде је реч о једном идеалнотипском моделу, од којег стварност неизбежно одступа.

У студији *Конфликти и комуникације*,¹⁶ енглески аутор Ј.Буртон, прави јасну разлику између разрешавања и решавања сукоба. У првом случају подразумева се слободно споразумевање и постизање коначног решења између сукобљених страна, што подразумева редифинисање њихових међусобних односа. Под решавањем сукоба Буртон подразумева коначно решење које доноси неприкосновени ауторитет, тј. арбитар (суд, трећа страна), и које је обавезујуће за све субјекте у конфликту.

Дахрендорф, полазећи од става да конфликте није могуће нити пожељно елиминисати из друштва, замењује израз „решавање”, изразом „регулисанање” сукоба, као адекватнијим и примеренијим у демократским друштвима. У циљу успешног регулисања сукоба овај аутор сматра да је неопходно постојање три услова: а) легалитет опозиције; б) организованост интересних група; ц) поштовање процедуре (правила игре). Постојањем ових претпоставки смањују се изгледи за акумулацију антагонизама и напетости у друштву који се могу трансформисати у дезинтеграционе процесе и урушавање друштвеног система.¹⁷

У савременој конфликтолошкој теорији термини: *регулисанање*, *разрешавање*, *окончавање*, у знатној мери су потиснули изразе *спречавање*, *гушење*, *елиминисање*, и сл. који су раније били преовлађујући. У науци долази и до формирања нове конфликтолошке парадигме, која се, с једне стране, заснива на признавању пер-

манентности, неизбежности и немогућности превладавања конфликта као типа међугрупних односа. У том смислу, у оквирима овог рада, појам *окончавање сукоба*, сматра се општим и најширим, док ће се појам *разрешавање* користити као ужи, односно најадекватнији за *означавање овог* процеса. Разлог је у чињеници што израз *разрешавање* претпоставља процес који је перманентно присутан између друштвених група у свим фазама конфликта и који се никада не завршава. Под појмом *решавање* или *решење сукоба*, подразумевамо процес који се остварује уз посредовање арбитра, и који означава изванредан комплекс конкретних метода које се користе приликом преговора с циљем помирења супротстављених страна. С друге стране, израз *решавање*, подразумева и окончање конфликта, што се у стварности веома ретко дешава.

Конфликти су по својој садржини променљиве, динамичне, вишеструко узроковане и вишедимензионалне друштвене појаве. То отежава прецизно утврђивање и навођење неких заједничких облика и правила разрешавања конфликта или тражења неких универзалних начина за њихово решавање. Међутим, без обзира на сву сложеност проблема могу се извести одређени закључци уколико се у теорији и пракси сагледају прикупљена искуства.

Историјско и савремено искуство показује да није реално очекивати да се друштвени конфликти, како унутар групни тако и међугрупни, разрешавају сами по себи. Они се могу јављати и развијати постепено али и стихијски, што најчешће води њиховом заоштравању, ескалацији и преплитању са другим конфликтима, док у најекстремнијем виду могу резултирати и потпуним уништењем постојећег система, као у случају револуција или рата.

Обустављањем конфликта због материјалне и људске исцрпљености, услед чега радикални лидери или групе нису у стању да даље мобилишу гнев људи, стварају се споразуми. Међутим, такво заустављање сукоба је самоограничавајуће и краткорочно. Она само омогућавају сукобљеним странама да ревитализују своје конфликтне потенцијале за поновно отпочињање сукоба. Услед тога могућност позитивног разрешавања конфликта у знатној мери је детерминисана конфликтним потенцијалом сукобљених страна, фазом сукоба, значајем предмета конфликта, као и постојањем заједничке намере да се конфликт реши или оконча.

У англосаксонској литератури преовладава мишљење да се основа конфликта налази у противречности и супротности између интереса, вредности или значајних ресурса (материјалних и духовних), субјеката конфликта. Одатле и став да је најбољи и најефикаснији начин превазилажења конфликта у неутралисању наведених противречности и супротности. Али, такав начин није увек могућ. Разлог је у постојању различитих облика противречности и супротности (отворене, скривене, објектне, необјектне), као и њихови различити нивои и облици испољавања. Осим поменутог, мора се узети у обзир и базична чињеница, тј. да ли се сукоби одвијају уз примену насиља, да ли је присутно само лично или и структурално насиље, односно да ли су они оружани или не, затим интензитет сукоба, особине субјеката као и постојање објективне могућности и спремности (воље) за окончање конфликта.

3. Модели разрешавања конфликта

У литератури и академским расправама постоје различити концепти и мишљења о методама и начинима регулисања и разрешавања унутардржавних и међудржавних конфликта. Међутим, постоји сагласност да методи и стратегије које се могу користити за разрешавање конфликта, независно од тога да ли су унутардржавни или међудржавни, зависе од низа фактора као што су: врста, интензитет и фаза конфликта; затим, од тога да ли су конфликти унутар групни или међугрупни, међудржавни или међуетнички, да ли су подстакнути деловањем треће стране и слично. Као најопштији „идеални” начини за неутралисање противречности и супротности, које су у основи конфликта и који могу да допринесу окончању сукоба помињу се:

- елеминисање објекта конфликта,
- подела објекта конфликта међу странама,
- одређивање редоследа или других правила заједничког коришћења објекта;
- компензација за уступање објекта другој страни,
- раздвајање страна у конфликту,
- пребацивање односа страна у другу раван, која подразумева проналажење заједничких интереса и др.

На општем нивоу, разрешавање конфликта подразумева постизање сагласности између учесника сукоба у вези са спорним питањима. Многи аутори сматрају, да постоје три главна начина таквог договора независно од тога да ли је реч о унутардржавним или међудржавним конфликтима. То су:

- 1) договор као резултат поклапања мишљења обеју страна;
- 2) договор у складу са законодавном или моралном вољом неке спољне силе; и
- 3) договор, који је наметнула једна страна у конфликту.¹⁸

Није тешко закључити да у првом и трећем случају мора да постоји узајамна активност супарника. Међународна али и домаћа искуства указују на то да, у већини случајева процес решавања конфликта не сме да се разматра као једнострано наметање воље моћнијег противника слабијем. Ако је решење наметнуто оно не опстаје дуго, конфликт ће се понови у неком другом облику. Довољно је поменути вештачке границе у Африци, Азији, бившем СССР, Европи, а посебно на Балкану, које су произвеле међунационална трвења, рат и проблеме територијалног разграничења народа и етничких заједница.

Као један од најопштијих начина и савремених концепата за разрешавање друштвених конфликта помиње се и медијација или посредовање. Сам појам медијације је уведен у стручну употребу седамдесетих година XX века и значи посредовање треће, неутралне стране у конфликтима с циљем да се постигне заједничко решење које би прихватиле све стране у конфликту. Та се концепција посебно потврдила када су у питању политичке науке, а још више када је реч о науци о међународним односима (*International studies*) као специфичној поливалентној дисциплини. Она је, међутим, можда најтачнија када је у питању суб-дисциплина решавања конфликта (*conflicts resolution*).

Поступци медијације почивају на проналажњу решења прихватљивог за све стране у конфликту. Полазно становиште је да ће конфликти бити решени лакше и уз мање одрицања ако се у први план ставе интереси сукобљених страна, а не питање моћи или права. Такав приступ развијен је на Универзитету Харвард и познат је као Харвардски модел. Према том концепту постоје три основна пута за решавање сукоба:

- а) изједначавање интереса,
- б) одређивање правних позиција и
- ц) одређивање позиција моћи.

Деловање у смислу решавања сукоба, сходно Харвардском концепту, окарактерисано је ангажманом који је усмерен према интересима сукобљених страна. Сазивање суда је пример одређивања правних позиција, док протести, штрајкови и ратови одређују поступак одређивања моћи. Изједначавање интереса је процес који је много ефективнији од одређивања правних позиција, а одређивање правних позиција много се више исплати од сукоба који одређује позиције моћи.

Применом медијалних правила, сматра се да се конфликт решава много ефективније ако интереси, а не одређивање правне и позиције моћи, стоје у првом плану. Ако учесници у конфликту значајна питања претпоставе питањима од мањег значаја извесно је да ће обе стране профитирати решењем конфликта. Отуда је усклађивање интереса много повољније за обе стране у конфликту од одређивања правних и позиција моћи. Надаље, усклађеност интереса делује на сукобљене стране позитивно у смислу дугорочног решавања конфликта, на њихов међусобни однос и умањује опасност од настанка нових конфликта. Међутим, сматрају истраживачи, није у потпуности могуће све конфликте на адекватан начин решавати усклађивањем интереса. Да би се дефинисале правне границе унутар којих је могуће решавање конфликта, неопходан је процес одређивања правне моћи. Неизвесност по питању правне позиције понекад може отежати преговоре једнако као и неизвесност по питању позиција моћи. Тако у колико нека од страна жели демонстрирати да се однос моћи променио у њену корист, она ће сматрати да само борбом може доћи до јасног решења. Отуда је адекватније, сходно овом концепту, решавати конфликте усклађивањем интереса, него одређивањем правних позиција и позиција моћи, али само правна одлука може пресудити у питању од јавног интереса јер је она обавезујућа. Посматрамо ли, дакле, ствари са становишта друштва, бар се у неким случајевима даје предност судској одлуци над поступком усклађивања интереса.¹⁹

3.1. Разрешавање унутардржавних конфликта

Када је реч о унутардржавним односима, владајуће структуре настоје да задрже континуитет постојећег стања односа у друштву и да сузбију све потенцијалне или акутне сукобе који значе борбу за прераспodelу или контролу друштвених ресурса: богатства, моћи, власти, привилегија, утицаја, статуса и друго. При томе владајуће структуре користе различите методе и средства за елиминисање или амортизацију социјалних конфликта. Нека од њих су:

- *измештање сукоба* (рецимо верски или класни сукоб често се манифестује као расни, уколико постоји оцена да је то мање опасно - што је чест случај у Сједињеним Државама,²⁰
- *спуштање конфликта на ниво ужих и партијалних група* (тако да се, примера ради, класни сукоб раздоби на низ изолованих сукоба унутар или између предузећа),
- *идеолошка и медијска манипулација и индоктринација* (у виду вештачког изазивања нових криза и сукоба да би се умањили значај, димензије или интензитет постојећих; поткупљивање вођа протеста, давање лажних информација, уступака и сл.; затим, посредством тзв. сигурносних вентила попут: кича, идола масовне културе, спортских манифестација, масовних прослава и др.),²¹
- *отворена репресија* (употреба силе и насиља - полиције и војске - против стране која тражи промену односа моћи и власти).

У конфликтолошкој литератури и Међународним организацијама, постоји велика сагласност о „филозофији” и нужности преговарања, медијацији, употреби мирних, прихватљивих и других ненасилних метода за разрешавање друштвених сукоба. Ти општи принципи су на декларативном нивоу прихваћени и на националном нивоу свих држава. Отуда је дошло до развоја специјализованих институција и установа државног и непрофитног сектора као и врло различитих начина, техника и инструмената у разрешавању конфликта унутар држава. Међутим, неслагања се јављају по питању употребе силе у тим процесима.

Легитимна и легална сила, коју примењује држава, је неопходна и нужна у неким унутардржавним сукобима који прете могућношћу да се претворе у општо насиље и крвопролиће. То је случај код међунационалних, верских или идеолошких сукоба, који могу имати и оружани карактер који води у разарање и

друштва и државе (СФРЈ и СССР су убедљиви примери). Због тога се легалитет и легитимитет примене силе у разрешавању друштвених сукоба мора конкретно историјски ситуирати.

Принцип легалитета и легитимитета употребе силе у разрешавању друштвених сукоба има и своје међународне димензије. Изгласавање употребе силе у окончавању неких сукоба од стране УН, не значи да сила стиче легитимитет. Посредна или непосредна употреба силе у окончању неких сукоба од стране великих и моћних држава, свој смисао често има не у стварној жељи за решавањем проблема, већ у „интересној сфери” и успостављању односа доминације и моћи.

Покушај разрешавања конфликта посредством насиља или силом (између осталог уз помоћ војних или паравојних формација), углавном није ефикасно. Разлог је у томе што пораз у сукобу који је посредован насиљем повлачи за собом реваншизам и жељу за враћањем изгубљених интереса. На просторима Балкана је то било најочигледније.

4 Стратегије, модели, могућности и проблеми регулисања етничких конфликта

Научни ауторитети су подељени у мишљењу, не само у погледу могућности примене појединих модела и институционалних механизма регулисања етничких конфликта, већ и развоја и одрживости демократских процеса у вишенационалним друштвима.²²

У сфери разрешавања етничких конфликта, могуће је разликовати више стратегија и метода које државе могу применити с циљем регулисања или елиминације етнички заснованих конфликта. Тако су МекГери и О'Лири током 1993. године формулисали систематски преглед макрополитичких стратегија и метода за регулисање етничких конфликта. Они разликују:

- методе елиминације разлика између етничких група и
- методе регулисања разлика између различитих етничких група и етничких мањина.

Метод елиминације разлика обухватају четири специфичне методе. То су: а) геноцид; б) присилан масовни трансфер становништва; ц) деоба и/или сецесија и д) интеграција или асимилација.

Метод регулисања разлика су: а) хегемонијска контрола; б) арбитрација (интервенција треће стране); ц) кантонизација и/или федерализам и д) консоцијационализам или подела власти.

Према наведеним ауторима, све поменуто методе су примењиване или се и данас примењују на разним местима у свету. На пример, те методе су испробане у разним периодима југословенске историје: геноцид под усташким режимом у Другом светском рату; присилни трансфер становништва немачког порекла после Другог светског рата; (псеудо)консоцијационализам републичких елита током осамдесетих итд.²³

Метод елиминације разлика, обично називане „пре” или „ванинституционалне” методе, не спадају у стратегије које се обично препоручују. Прве две (геноцид и присилан трансфер становништва) из етичких разлога; трећа (деоба/сецесија), јер лако прераста у насилне сукобе; док је метод асимилације временски захтеван и често није плански спроводив. Осим тога, према мишљењу ових аутора асимилација крши и савремени идеал мултикултурализма. Методе регулисања разлика, с друге стране, имају за циљ очување мултиетничког карактера друштва. Хегемонијска контрола крши норму демократичности, те се не сматра прихватљивим решењем, с друге стране, арбитрација је метод који се користи кад су друга, пожељнија решења неуспешна.

Након искуства међуетничких сукоба у источној Европи и на Балкану током деведесетих година прошлог века, у литератури и међународним организацијама које се баве конфликтима, постоје различити предлози, стратегије и модели регулисања и разрешавања међуетничких конфликта. По мишљењу Б.Теодосијевића пажњу посебно привлаче следеће стратегије и методи:

- 1) *децентрализација и федерализам;*
- 2) *подела власт и*
- 3) *пропорционални изборни системим.*²⁴

1. *Децентрализација и федерализам*- У литератури и академским расправама превладава мишљење да децентрализација политичке моћи, односно њено преношење на ниже нивое институционалне хијерархије, може спречити или умањити центрифугалне тенденције националних мањина и допринети већем степеноу њихове акомодације. Истиче се да већа политичка моћ, шира аутономија и већи степен самоуправе требало би да допринесу већој лојалности националних мањина заједничкој држави, и самим тим мањој мотивацији да се предузме радикалнији сепаратистички политички програм.²⁵ У случајевима када група која захтева већу аутономију насељава компактну територију, захтев за децентрализацијом обично добија форму федералног или конфедералног институционалног аранжмана.

Многи аутори верују да федерализам може бити добро решење за етнички подељена друштва.²⁶ Довољно је навести мишљење ауторитета из те области, С.Босеа, који каже да „здрава доза и развијене вишепартијске демократије и робустног, субстантивног федерализма представља оптимално решење и најдемократскији аранжман у мултиетничким земљама.”²⁷ Међутим, претерана вера у федерализам, не може да пружи објашњење зашто бивше социјалистичке федералне државе нису биле успешне у спречавању етничких конфликта. Тако увиђајући ограничења, С.Босе на пример, признаје да су „уставотворци у бившој социјалистичкој Југославији били практично опседнути проблемима федерализма при писању сва четири устава.”²⁸

Према мишљењу истраживача, федерализам Совјетског Савеза и СФРЈ није био такав да је могао ускладити међунационалне односе. Разлог за то је што такав федерализам није заснован на заједничким циљевима у будућности, него на тежњи за сепаратизмом. Исход те врсте федерализма је био „децентрализовани централизам”,²⁹ где се моћ федералног центра смањивала, док су центри федералних јединица постајали све моћнији. Недостатак демократије, с једне стране, и структурирање политичке моћи у складу са етнонационалним границама, с друге стране, створило је готово савршене услове за националистичку мобилизацију и сепаратизам. Овај врло скраћени преглед показује да постоје научни ауторитети који верују да, под повољним условима, федерални аранжман може послужити као решење за етнички подеље-

на друштва. На основу квантитативне анализе 21 „ризичне мањине” у земљама постсоцијалистичке источне Европе, поједини аутори закључују да је федерализам заправо погодовао максимализацији захтева које су мањине постављале.³⁰ То потврђује мишљење да чак и у федералном уређењу већа независност групе од центра умањује мотивацију за останак у оквиру заједничке државе.

2. *Подела власти* - Пример политичко-институционалног уређења намењеног елиминисању међуетничке напетости и акомодацији етничких разлика у вишенационалним заједницама, представља подела власти између центра и политички признатих етничких група. Реч је заправо о консоцијационалном аранжману са етничким групама као кључним актерима. Насупрот федералном уређењу, овај модел није заснован на територијалном принципу. Суштинске карактеристике поделе власти са мањинама су првенствено мањински вето (тј. могућност било које мањине да спречи одлуке са којима се не слаже) и владавина „велике коалиције” (гранд коалицион руле), тј. заступљеност свих релевантних друштвених сегмената.

Према виђењу ауторитета из ове области А.Лејпхарта, овакво уређење је примењиво на релативно мала друштва, са релативно малим бројем заједница у сукобу (три до пет), и са политичким елитама чија је политичка култура пре акомодативна него супарничка. Под тим околностима, консоцијационализам може бити погодан институционални оквир за успешно одржање етнички (или другачије) подељених, сегментисаних друштва.³¹

Вредност овог институционалног модела је тешко проценити јер нема много примера примене стриктно консоцијационалног уређења у европским земљама у транзицији. Међу старим ауторитарним режимима, Југославија се након Устава из 1974. године, значајно приближила оваквом решењу али је крајњи резултат ипак, био, подстицање центрифугалних односно сепаратистичких тежњи.

Очигледно, употребљивост овог модела је прилично ограничена. И поред тешко остваривих услова које је Лејпхарт навео као неопходне за консоцијационални систем, постоје и други потенцијални проблеми. На пример, битни су и унутарсегментни услови - супарничка политичка култура може да отежа или

спречи преговоре између елита, или право одређене политичке елите да представља заједницу може да буде оспорено. Подељеност самих сегмената на субсегменте међу којима постоје више или мање радикалне струје, погодује унутарсегментном супарништву и појави све радикалнијих група.³² Ипак, највећи проблем са консociјационалним уређењем је то што је потребно да већ постоји релативно висок степен слагања између сукобљених страна да би оно било употребљиво. У извесном смислу, такав систем постаје употребљив једино кад су конфликти већ разрешени, или кад изгледа да нема других могућности.

3. *Пропорционална репрезентација* - Пропорционална репрезентација је у односу на претходна два модела и стратегије знатно мање захтевно институционално решење. Овај модел не познаје територијалну аутономију, нити је заштита мањина институционализована у виду права вета или владавине „велике коалиције”. Основно оправдање смисла пропорционалне репрезентације мањина у политичким институцијама јесте у томе да мањине треба да имају утицај пропорционалан својој величини. И поред тога што тај утицај може бити врло мали, ипак се осигурава да мањина није под потпуном доминацијом већине. Истраживачи, на пример, верују да је позитиван ефекат пропорционално репрезентативног система и у томе што може знатно допринети „осећају припадања”, тј. може помоћи мањинама да се осећају интегрисане у друштво. Сличне је природе и препорука да мањине треба да буду „уравнотежено представљене у националним институцијама.”³³ Овакво резонување је несумњиво допринело да се изборни систем сматра врло битним институционалним фактором за уређење односа у етнички хетерогеним друштвима.

Општа популарност пропорционално репрезентативног система у земљама Средње и Источне Европе је делимично одраз жеље да се прилагоди етничкој разноликости, а највећим делом потреба за већим степеном акомодације мањина. Тој популарности свакако је допринела и једноставнија примена овог система у односу на захтевније и сложеније методе консociјационализма и федерализма.

Када је реч о ефикасности пропорционалне репрезентације мањина, резултати су ин-конзистентни. На основу квантитативне

анализе, укључујући 100 држава и 223 етничке групе, у периоду од 1945. до 1989. године, аутори су закључили да различите институције пропорционалног заступања мањина (нпр., федерализам, пропорционални изборни системи, вишепартијност), погодују етничким конфликтима ниског интензитета (али веће учестаности), док већинска институционална решења имају супротан ефекат - конфликти су ређи али зато интензивнији.³⁴ Изражавана су, међутим, и скептичнија виђења ефикасности пропорционално-репрезентативног система. Тако на пример, де Силва, након прегледа евиденције о улози изборног система у смиревању етничких конфликта, закључује да „изборни системи сами по себи нису довољни у том погледу осим ако су праћени демократским етосом и политичким системом заснованим на регуларној мирољубивој компетитивној политици. У сваком случају уколико постоји примера пропорционално-репрезентативног система који су допринели ублажавању последица етничких разлика толико је и случајева репрезентативно-пропорционалних система који у томе очигледно нису успели.”³⁵ И други истраживачи долазе до сличних налаза: „иако промоција пропорционалности за појединачне етничке групе ублажује етнички засноване политичке протесте, општи степен пропорционалности изборног система не води томе” док су „изборни системи који истичу 'групност' (као у случају пропорционално-репрезентативног система са изборним листама) повезани са израженијим политичким захтевима за независношћу, системи у којима бирачи гласају за појединачне кандидате на супрот партијским листама повезани су са мање екстремним политичким захтевима.”³⁶

Уместо закључка

Традиционална концепција једносмерног времена, које од једног почетка иде ка претпостављеном крају, доводи се у питање непрестаним кружењем догађаја, које по потреби медији стварају, али и „заборављају”. Социјална мобилност више не гарантује информацијску једнакост, тако да се у епицентру глобалне моћи налазе глобални медији, који драматизујући планиране политичке

спектакле креирају свест глобалне заједнице. Социјални системи и појединци привидно се интегришу, али само ретки господари медијских порука стварају истински свет наркотичких слика, знакова и симбола битних за конституисање савременог идентитета. Друштвени конфликти преобликују планетарни шар, па се након рушења Берлинског зида широм света појавило скоро 80 нових демократија, насталих на темељима пропагандних грађевина. Грубо фалсификовање изборне воље више нико не примењује јер у реалности постоје бројне источноевропске школе преврата, обојене револуције, које производњом медијски форсираних слика мењају постојећу равнотежу снага.

Схватајући политику као двосмеран процес сачињен од ни-за акција и догађаја, али и начина на који се као процес креира, нашу пажњу усмерићемо на чин доношења одлука који је најважнији део политичког процеса. Демистификујући теорију јавног избора,³⁷ указујемо на привилегован положај одређених интересних група унутар глобалног друштва, који у комбинацији са онемоћалом и корумпираном државном бирократијом, омогућава низ софистицираних превара, које су истинска претња представничкој демократији. Друштво спектакала, у којем увелико живимо, занемарује интересне групе јер су оне најчешће присутне у сфери која не подлеже контроли јавности. У првом плану све више је систем навика, веровања и идеологија, па људи слушају, гледају и разумеју оно што им њихови вредносни модели дозвољавају. Медији нису пука средства технологије, како су неки теоретичари мислили,³⁸ већ су идеолошко, политички, класно и родно обојени, у спреси са глобалним тржиштем капитала. Појам индивидуалности, каквим смо га схватили у XX веку, изгубио је на значају јер је географија у класичном поимању нестала.³⁹

Суштина модерног политичког владања све више је у медијском предвиђању, контролисању и управљању друштвеним кризама, односно њиховом присуству и одсуству из јавног простора! У процесима масовне комуникације политички спектакли нису ударна вест по својој ексклузивности, већ што су представљени као друштвена релевантност о којој јавност оправдано мора водити дијалог. У архипелагу високих технологија долази до хиперповезаности друштвених и етничких група, компанија, агенци-

ја, институција и појединаца који размењујући информације стварају нови глобални систем.

Иза паравана масмедијског манипулисања и тенденциозног приказивања идеологије и класних интереса, помоћу којих нам се објашњавају друштвени конфликти текуће историје, крију се противречни, често институционализовани судари различитих цивилизација. Тако, примера ради, само дванаест од укупно 102 рата између 1985. и 1994. године, била су (примарно) међудржавне природе, а све до краја XX века дошло је до још три „класичнија” међу-државна конфликта.⁴⁰ Па ипак, све до недавно овај тип конфликта скретао је на себе пажњу готово свих истраживача, иако је већ деценијама он више имао везе са стегамма које инхерентно припадају самом истраживању или идеологијама, него са актуалним условима. У погледу привилегованих истраживачких тема „антирежимски” ратови (побуњенички покрети) били су следећи на листи. Значајнија истраживања унутардржавних и етнонационалних сукоба отпочела су тек са грађанским ратом на простори-ма Југославије почетком деведесетих година прошлог века.

Умножавање, ширење и ескалација насилних унутардржавних, а посебно етничких конфликта стиче већи значај у истраживањима од 1989. године. Међутим у овом домену и данас постоје озбиљни недостаци у погледу самог истраживања. Најзначајнији недостаци су у погледу:

- дијагнозе, посебно узрока и динамике различитих типова насилних конфликта; способности да се идентификује и одговори на знаке потенцијалног конфликта са предвиђањем, на бази темељног знања главних узрока размирица (рано упозорење/рана акција),
- структурне превенције насилних конфликта,
- терапеутских мера, посебно у облику конструктивног управљања конфликтима као и мировном интервенцијом, и
- коначно, „трагања за миром”, другим речима, утицаја на макрополитичке оквирне услове, како би се обезбедило да се нека оружја као и оружани системи ставе ван закона, као и деловање на општем императиву разоружања и контроле међународне трговине оружјем.

Посебно је очигледан недостатак политичке и институционалне консултације у мировним иницијативама за разрешење

конфликата. Тек је недавно интензивирао истраживачки напор према етнонационализму и другим типовима унутардржавних конфликата. Међутим, овај позитивни развој био је праћен личном количином конфузије око чак најосновнијих „нових” концепата. С друге стране, изостанак истраживања „нових” неклаузевицијанских типова масовних конфликата, као и активности у домену мирољубивог разрешења конфликата овековечује одсуство разумевања савремених облика масовног насиља и даље доприноси тешкоћама са којима се суочавају они учесници који се налазе између две зарађене стране („трећа страна”) у потрази за миром.

Каталог модерних криза зависи и од многих других агенаса који битно одлучују да ли ће новоуспостављена демократија преживети бројне болести којима је нападнута. У политичкој арени циљ је наметнути агенду друштвених проблема, приоритета и начина решавања. Тиме политичке вође и елите сопствене интересе намећу као опште, конструишући доминантну комуникациону парадигму којом промовишу себе и своје политичке програме као неизбежну и апсолутну друштвену моћ. Интересна раслојена друштво заведено наркотичким чарима медијских спектакла споро увиђа како постаје објект манипулацијских вештина, све удаљеније од истинских проблема заједнице. Информациона, уз војну и безбедоносну моћ, тријумфује на путу настајања глобалне јавности.

SOCIAL CONFLICTS AND MEDIA CONSTRUCTIONS

Summary: Processes of institutional weakening and growing of individualism, importing redesigned model of social conflicts and media images as reproduction and propaganda of predominance narratives in dominant social theories on millennium crossroad. Democratic dominion is forced to keep existent social structures and to govern public opinion by affairs construction. With media spectacle evocation participants in political life polarized, while problematical situations became polygons for political maneuvers. Production of conflict affairs and spreading news about them, often conciliate with enforced standpoints and images irreconcilable with sociable surrounding, more and more shaping public opinion. Political and official actions don't initiate

system changing, because system uses media resources to keep existing status. That's how grows *soft totalitarianism*, based on semantic metamorphosis of reality, media persuasion and social pressure. Plebiscite democracy, thirsty for power, misusing technological and communication tools, with sophisticated methods and techniques of media activities become antidemocratic. Next step is partocracy as an anachronism model of dying civil society, leading to incoming remodels of cold war. Social conflict newer starts where those before them ending, which gives certain dynamic and intensity to political processes, with, sometimes, unpredictable consequences.

Key words: social conflicts, mass media, stereotype, xenophobia, public sphere, the crisis of democracy

Литература:

- Allison R., C. Bluth C.: *Security dilemmas in Russia and Eurasia*, Royal Institute of International Affairs, London, 1998
- Bose S.: *State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia*, Comparative Political Studies, 1995
- Boulding K.: *Conflict and Defense: A General Theory*, New York, Harper & Brothers, 1962
- Branston, G. and Stafford, R., *Technology: focus of conflict*, Routledge, London and New York, 2003
- Burton J.: *Conflict and Communication*, Macmillan Co.Ltd, London, 1969
- Чомски, Н. : *Политика без моћи*, ДАФ, Загреб, 2004.
- Crawford B., Lijphart A.: *Explaining Political and Economic Change in Post-Communist Eastern Europe: Old Legacies, New Institutions, Hegemonic Norms, and International Pressures*, Comparative Political Studies, 28/2. 1995
- Дахрендорф Р.: *Хомо социологикус*, Градина, Ниш, 1989
- Deutsch K.: *Social Mobilization and Political Development*, New-York, 1970
- Elster J.: *Political Psychology*, Cambridge university pres, 1990
- Grant T., Woods, A.: *Novi svetski nered: svetski odnosi u zoru 21. veka* <http://www.wsws.com/>
- Хантингтон С.: *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1998
- Хараламбус М., Холборн М.: *Социологија: Теме и перспективе*, Загреб, 2001
- Хејвуд, Е. *Политика*, Клио, Београд, 2004.
- Хобсбаум, Е. *Куда иде америчка империја, Ле Монде Дипломатице*, 6/2003

- Ishiyama J.: *Institutions and Ethnopolitical Conflict in Post-Communist Politics*, Nationalism and Ethnic Politics, 6/3. 2000
- Кумлићка W.: *Може ли се извозити либерални плурализам: Западна политичка теорија и етнички односи у Источној Европи*, Београдски центар за људска права, Београд, 2002
- McGarry J., O'Leary B.: *Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict*, in: J. McGarry i B. O'Leary (eds.): *The Politics of Ethnic Regulation* (p. 1-40), London and New York: Routledge. 1993.
- Meyers, R.: *Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen*, in: *Bundeszentrale für politische Bildung* (Hrsg.): *Grundwissen Politik*, 2. Aufl., Bonn 1993
- Rabushka A. & Shepsle, K.: *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Columbus, OH: Charles E. Merrill. 1972
- Ранковић, М.: *Социологија и футурологија*, ИИ Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 1998
- Rouquette M.L.: *La psychologie politique*, peto poglavlje, Paris. 1997
- Scherrer C.P.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002
- Тодосијевић Б.: *Инструменти за регулисање етничких конфликта у Централној и Источној Европи*, часопис Социологија, XVIII, No.2. 2001
- Тофлер, А. *Рат и антират*, Паидеиа, Београд, 1998
- Ury, L.W., Brett, J.M., Goldberg, S.B.: *Konfliktmanagement. Wirksame Strategien für den sachgerechten Interessenausgleich*. Frankfurt-New York 1991
- Вирилио, П. *Рат и филм – логистика перцепције*, Институт за филм, Београд, 2003.
- Вуксановић, Д., *Филозофија медија*, Чигоја штампа, Београд, 2007
- Здравомаслова А.Г.: *Социологија конфликта*, Аспект пресс, Москва, 1996

Endnotes:

¹ Израз Ендруа Хејвуда, који под њим тумачи супротстављеност владе и опозиције посматрајући га као „основни покретач парламентарног система,, запажујући да дисциплиновање политичких партија „обезбеђује доминацију извршне власти,, *Политика*, Клио, Београд, 2004. стр.605-610.

² Ноам Чомски види пет најважнијих филтера вести, разврставајући их у следећа поглавља: „1) *богатство власника и добитна оријентација доминантних мас-*

*медиских кућа; 2) маркетинг као главни извор прихода; 3) ослањање медија на информације које добијају од власти, пословног света и „стручњака“ које финансирају и подржавају ти исти извори; 4) „противваздушна артиљерија“ као средство дисциплиновања медија, и 5) „антикомунизам“ као национална религија и контролни механизам,,; 5) антикомунизам,, *Политика без моћи*, ДАФ, Загреб, 2004. стр.154.*

³ Пол Вирилио објашњавајући феномен технолошке револуције говори о амалгаму који нова открића чине у најширој области фронта откривајући и најситније детаље, који могу одлучити исход борбе. (*Рат и филм – логистика перцепције*, Институт за филм, Београд, 2003, стр.149.

⁴ „Почев од 'Заливског рата', америчка војска је интервенисала педесет и један пут у тридесет страних земаља... У целини, почев од 1945 године, ако би се урачунале мале војне експедиције (као на Гренади, Карибима 1983 године) око две стотине случајева америчког ангажмана,, Ранковић, М.: *Социологија и футурологија*, II Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Београд, 1998. стр.64

⁵ Grant T., Woods, A.: *Нови светски неред: светски односи у зору 21. века* <http://www.wsws.com/>

⁶ Hobsbaum, E.: *Двадесети век из птичје перспективе*, Књижевни гласник, бр.2, Београд, стр.10

⁷ У прилог овој тврдњи говоре и нове стратешке концепције и војне доктрине Сједињених Држава и НАТО пакта; затим, перманентно усавршавање све софистициранијег наоружања, продори у правцу дизајнирања и овладавања новим типовима свемирског оружја попут БМДС (*Ballistic Missile Defense System*), концепције ограниченог рата, контролисаних криза и конфликта, сукоби ниског интензитета, стратешка контрола (*Strategic Control*); као и развијање најновије стратегије назване „Стратегија националне безбедности УС,, (*The National Security Strategy*); и „Национална стратегија унутрашње безбедности,, (*The National Strategy For Homeland Security*), од стране САД која се дефинише изразима попут „одбрамбена интервенција,, или „превентивна акција,,; развијање снага за брза дејства на подручјима других држава и сл. Све то истовремено прате и светски трошкови наоружања који су данас достигли више од трилион долара. Тако у Сједињеним Државама на сваког држављанина одлази \$804 на наоружање, у Францукој \$642 пер capita, док Британија троши \$484 - апсурдно велику цифру за земљу која је редуцирана на другоразредну светску силу.

⁸ Најзначајније светске институције које се баве питањима разрешавања сукоба и проблемима мира су осим Центра на Мичигенском универзитету и: Центар за анализу сукоба Енглеска; Институт за истраживање мира у Ослу. Канадски институт за истраживање мира; Фински Институт за истраживање мира; док су од међу најзначајнијим два међународна института: Штокхолмски институт за истраживање мира *SIPRI*, који се бави документационо-аналитичким истражива-

њима, и Међународни институт за мир у Бечу, који је основан уз подршку СССР и других источноевропских држава. Међу значајним организацијама издвајају се Међународно удружење за истраживање мира (IPRA) у Гронингену; Међународно удружење за истраживање мира у Филаделфији, а нарочито Институт УН. за истраживање и разрешавања сукоба (UNITAR).

⁹ Center for Information Technology and Dispute Resolution при Универзитету Масачусетс; Conflict Management Group (CMG) основане при америчком Универзитету Харвард; Fund for Peace, SAD; INCORE-а, организација-носиоца иницијативе за решавање конфликта и етничка питања (*Initiative on Conflict Resolution and Ethnicity*) основана од стране Универзитета у Алстери и Универзитета Уједињених нација; Professors World Peace Academy непрофитна образовна организација посвећена припреми мировних активиста за мировне мисије широм света са филијалама у преко 100 земаља света. *PWPA* објављује студије о проблематици решавања конфликта и редовно издаје утицајан часопис *International Journal on World Peace*; International Crisis Group (ICG); Men's International Peace Exchange; Peace Action, SAD; Peace On Earth Foundation's; Peace Brigades International (PBI); Peacelink Italia, PeaceQuest; Transnational Foundation for Peace and Future Research, Svedska;

¹⁰ Хобсбаум, Е. *Куда иде америчка империја*, *La Monde Diplomatique*, 6/2003

¹¹ Ова реченица угравирана је данас на улазу у зграду Факултета за новинарство на Универзитету Колумбија.

¹² Тофлер, А. *Пам и антураж*, Паидена, Београд, 1998, стр. 270.

¹³ Meyers, R.: *Grundbegriffe, Strukturen und theoretische Perspektiven der Internationalen Beziehungen*, in: *Bundeszentrale für politische Bildung* (Hrsg.): *Grundwissen Politik*, 2. Aufl., Bonn 1993, p. 283-285

¹⁴ Boulding K.: *Conflict and Defense: A General Theory*, New York, Harper & Brothers, 1962. p. 218

¹⁵ Схватања мира, разрешења и решавања сукоба у делима Galtunga J. u: Scherrer C.P.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002. p.38-55

¹⁶ Burton J.: *Conflict and Communication*, Macmillan Co.Ltd, London, 1969. p.171-179

¹⁷ Dahrendorf R.: *Homo sociologikus*, Gradina, Niš, 1989.

¹⁸ Овакво мишљење присутно је у схватању руских аутора, посебно Здравомаслова А.Г.: *Социологија конфликта*, Аспект пресс, Москва, 1996. стр.212-218., али и код савремених западних истраживача, на пример Scherrer C.P.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002. p.84-112

¹⁹ Ury, L.W., Brett, J.M., Goldberg, S.B.: *Konfliktmanagement. Wirksame Strategien für den sachgerechten Interessenausgleich*. Frankfurt-New York 1991, pp. 13, 35, 95.

²⁰ Овде је реч о сукобима које је К. Дојч назвао „помереним,“ (displaced) и где се конфликт изражава у симболичкој или идиоматској форми, а „слом политичке контроле над њим значи рат,“ Deutsch K.: *Social Mobilization and Political Development*, New-York, 1970.

²¹ Rouquette M.L.: *La psychologie politique*, peto poglavlje, Paris. 1997. p.68

²² Rabusha A., Shepsle K., истичу да етничко плурално друштво не представља плодно тло за демократске вредности и стабилност; Rabushka A. & Shepsle, K.: *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Columbus, OH: Charles E. Merrill. 1972. p.92; С друге стране, Bosse S. истиче да је „демократија компатибилна са подељеним друштвом, али једино ако држава успе у успостављању своје легитимности,“ Bose S.: *State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia*, Comparative Political Studies, 1995. 28/1. p.87-116.

²³ McGarry J., O'Leary B.: *Introduction: The macro-political regulation of ethnic conflict*, in: J. McGarry i B. O'Leary (eds.): *The Politics of Ethnic Regulation* (p. 1-40), London and New York: Routledge.1993.

²⁴ Тодосијевић Б.: *Инструменти за регулацију етничких конфликта у Централној и Источној Европи*, часопис Социологија, ХЛИИИ, Но.2. 2001.

²⁵ Lijphart A.: *Democracy in Plural Societies*, New Haven, CT: UC Press. 1977. preма: Haralambus M., M.HolbornM.: *Sociologija: Teme i perspektive*, Zagreb, 2001. poglavljе: XIV.

²⁶ Кумлићка В.: *Може ли се извозити либерални плурализам: Западна политичка теорија и етнички односи у Источној Европи*, Београдски центар за људска права, Београд, 2002. стр.76-88

²⁷ Bose S.: *State Crises and Nationalities Conflict in Sri Lanka and Yugoslavia*, Comparative Political Studies, 28/1. 1995. p.110

²⁸ Ibid, p.118

²⁹ Кумлићка В.: исто, стр.63

³⁰ Ishiyama J.: *Institutions and Ethnopolitical Conflict in Post-Communist Politics*, Nationalism and Ethnic Politics, 6/3. 2000. p. 51-67 preма: B.Todosiјевић, пом.рад.

³¹ Lijphart A.: *Democracy in Plural Societies*, New Haven, 1977. preма: Haralambus M., Holborn, *Sociologija: Teme i perspektive*, Zagreb, 2001. poglavljе: XIV.

³² Примера ради, историја албанске националистичке мобилизације на Косову је прожета повременим оштрим унутар- албанским сукобима, при чему су све агресивније фракције бивале победничке. у: Тодосијевић Б., „Инструменти за регулацију етничких конфликта у Централној и Источној Европи, Социологија, Но.2. 2001.

³³ Crawford B., Lijphart A.: *Explaining Political and Economic Change in Post-Communist Eastern Europe: Old Legacies, New Institutions, Hegemonic Norms, and International Pressures*, Comparative Political Studies, 28/2. 1995. p.171-199

³⁴ Тодосијевић Б.: *Инструменти за регулацију етничких конфликта у Централној и Источној Европи*, Социологија, XVIII, Но.2. 2001. стр. 1-18

³⁵ K.M.de Silva, *Electoral Systems*, p.72 u B.Todosiјевић, пом.рад.

³⁶ Ishiyama J.: *Institutions and Ethnopolitical Conflict in Post-Communist Politics*, Nationalism and Ethnic Politics, 6/3. 2000. p. 63

³⁷ „Реални историјски простор супституисан је виртуелним, док су оквири за повесно деловање проширени на виртуелне покрете и заједнице, који сви заједно чине хетерогену сцену отпора... и целокупан медијски простор“, Вуксановић, Д., *Филозофија медија*, Чигоја штампа, Београд, 2007, стр.69.

³⁸ Branston, G. and Stafford, R., *Technology: focus of conflict*, Routledge, London and New York, 2003, str. 425.

³⁹ Ishiyama J.: *Institutions and Ethnopolitical Conflict in Post-Communist Politics*, Nationalism and Ethnic Politics, 6/3. 2000. p. 63

⁴⁰ С.Р.Схергер наводи да је „најкрвавији од новијих међдржавних ратова био је између Етиопије и бивше провинције Еритреје 1998. године у коме је убијено више од 80.000. људи. У периоду од 1998-2000. године, умрло је близу два милиона људи у рату у Демократској републици Конго, у коме су биле увучене осам држава у унутар-државни конфликт,, Scherrer С.Р.: *Structural Prevention of Ethnic Violence*, Palgrave Macmillan, 2002. p.14